

สถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ : ความซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมาย
ทางโลกและผลกระทบต่อปกครองคณะสงฆ์

Legal Status of Buddhist Monks: The Complexity of Secular Law
Enforcement and Its Impact on Sangha Governance

จिरายุธ เยี่ยมสวน¹, อภิชาติ เหมือยไรสง²,
พระวิชรญาณ วิสุทธิธำณ (ไม้เหมย)³

Jirayut yemson¹, Aphichit Mueaithaisong²,
Wicharayan Wisuttiyano (moyaem)³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

¹⁻³Mahamakut Buddhist University, Isan Campus

Corresponding Author's Email: Koop98990@gmail.com

Received: 04/09/2568

Revised: 25/09/2568

Accepted: 29/09/2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทย อันสะท้อนถึงความซับซ้อนของการอยู่ภายใต้ทั้งพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง แม้พระสงฆ์สละเพศฆราวาสแล้วแต่ยังคงมีสิทธิและหน้าที่ทางกฎหมาย เช่น สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน การเป็นทายาทโดยธรรม และสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของสมณเพศและพระธรรมวินัยทำให้เกิดความท้าทายในการใช้สิทธิเหล่านี้ การบังคับใช้กฎหมายของรัฐผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ช่วยสร้างกรอบการกำกับดูแลที่ชัดเจน แต่ขณะเดียวกันก็อาจกระทบต่อความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ ทำให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างกฎหมายทางโลกกับพระธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญต่อการรักษาศักดิ์ศรีของสมณเพศ ความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์ และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

คำสำคัญ : กฎหมาย, พระสงฆ์, การปกครองคณะสงฆ์

Abstract

This academic article aims to analyze the legal status of Buddhist monks in Thailand, reflecting the complexity of being subject to both the Vinaya (monastic discipline) and secular law. Although monks have renounced lay life, they still retain legal rights and obligations, such as property ownership rights, rights to statutory inheritance, and fundamental rights as ordinary persons. However, the restrictions of monastic status and the Vinaya create challenges in exercising these rights. The state's enforcement of law through the Sangha Act helps establish a clear regulatory framework, but at the same time may impact the autonomy of the Sangha. This demonstrates that

the balance between secular law and the Vinaya is crucial to preserving the dignity of monastic status, the credibility of the monastic institution, and the stability of Buddhism in Thai society.

Keywords: Law, Monks, Sangha governance

บทนำ

กฎหมายมีความสำคัญในฐานะเป็นกฎกติกา เพื่อให้สมาชิกทุกคนถือปฏิบัติ ทั้งนี้ไม่ว่าผู้นั้นจะมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อกฎหมายหรือไม่ ประชาชนทุกคนในประเทศต้องรู้ว่าควรประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรจึงถูกต้องดีงาม และเป็นการกระทำที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและประชาชนในประเทศต้องเรียนรู้กฎหมายทุกคน และเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยกฎหมายจะเป็นสิ่งที่พัฒนามาจากจารีตประเพณีของสังคม หลักกฎหมายส่วนใหญ่จึงจะไม่ได้มีความขัดแย้งกับจารีตประเพณีโดยกฎหมายจะต้องสร้างความยุติธรรมให้แก่สังคม เพราะกฎหมายเป็นหลักกติกาที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (วิญญู เถาถาวงษ์ และ พระณัฐวุฒิ พันทะลี, 2568 : 58-71) ซึ่งในปัจจุบันเกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับขณะครองสมณเพศ รวมถึงสิทธิของวัดในการรับมรดกซึ่งต้องพิจารณาภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระภิกษุยังคงมีสิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป สามารถรับทรัพย์สินจากการบริจาค เป็นทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมได้ หากเข้าเงื่อนไขตามมาตรา 1629 สะท้อนให้เห็นว่าการบวชไม่ได้ทำให้สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุสิ้นสุดลง แต่ยังคงต้องเชื่อมโยงกับการปกครองคณะสงฆ์และความชอบธรรมของสังฆมณฑล สมัย พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภทโท), (2568 : 133-148) ในบริบทของสังคมไทยพระสงฆ์ถือเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องและเคารพอย่างสูง ด้วยบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยสถาบันสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงามของประชาชนให้อยู่ในแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม อย่างไรก็ตามในช่วงที่ผ่านมาคณะสงฆ์ไทยต้องเผชิญกับปัญหาการกระทำผิดพระธรรมวินัยที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีที่พระสงฆ์บางรูปประพฤติตนไม่สอดคล้องกับหลักวินัยหรือขัดต่อจารีตประเพณีและจิตวิญญาณแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ แต่ยังก่อให้เกิดความคลางแคลงใจในหมู่พุทธศาสนิกชนที่คาดหวังให้คณะสงฆ์เป็นต้นแบบแห่งความดีงามทางศีลธรรม (พระอาตุสิต สุวรรณสิงห์ และ เพิ่ม หลวงแก้ว, 2568 : 377-390) และความสอดคล้องและความขัดแย้งระหว่างกฎหมายทางโลกกับพระธรรมวินัยผลกระทบต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทยนั้นสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในปัจจุบันสะท้อนถึงความซับซ้อนในการบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับบทบาทเชิงศาสนา พระภิกษุแม้จะสละเพศฆราวาสแล้ว แต่ตามกฎหมายยังถือเป็นบุคคลที่มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป โดยทรัพย์สินที่ได้รับบริจาคขณะครองสมณเพศนั้นมีสถานะทางกฎหมายเป็นของพระภิกษุผู้ครอบครอง เว้นแต่จะบริจาคให้แก่วัดอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันพระภิกษุยังคงมีสิทธิในการเป็นทายาทตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงสิทธิในการเป็นผู้รับพินัยกรรม ไม่ว่าจะเป็นฐานะผู้สืบสันดาน บิดามารดา พี่น้อง ญาติใกล้ชิด หรือคู่สมรสของผู้ตาย ดังนั้น

การบวชไม่ทำให้สิทธิทางมรดกของพระสงฆ์หมดสิ้นลง และเมื่อพระภิกษุถึงแก่กรรมภาพ มรดกของท่านก็สามารถตกทอดแก่ทายาทตามกฎหมายได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามแม้พระสงฆ์จะได้รับการยกย่องในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นเสาหลักทางศีลธรรมของสังคมไทย แต่การประพฤติผิดพระธรรมวินัยของบางรูปได้สร้างปัญหาต่อภาพลักษณ์คณะสงฆ์และทำให้สังคมเกิดความเคลือบแคลงต่อความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์ อันส่งผลต่อการปกครองและการกำกับดูแลกิจการพระพุทธศาสนาโดยรวม ซึ่งเป็นความท้าทายที่ต้องจัดการอย่างรอบคอบระหว่างกฎหมายทางโลกกับหลักธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์และบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นระบบที่มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานระหว่างหลักธรรมวินัยแบบเถรวาทกับระบบการบริหารแบบราชการสมัยใหม่ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำสูงสุดและมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหารสูงสุดของคณะสงฆ์ การจัดระเบียบบริหารแบ่งออกเป็นสายการปกครองหลายระดับตั้งแต่ระดับกลางลงมาจนถึงระดับวัด โดยมีการแบ่งเขตการปกครองทั้งแบบคณะและแบบธรรมยุต สอดคล้องกับการแบ่งเขตการปกครองของประเทศ ระบบนี้ได้รับการกำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารสงฆ์แต่ละระดับ รวมถึงกระบวนการแต่งตั้งโยกย้าย และการควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณร อย่างไรก็ตาม ระบบการปกครองนี้ยังคงเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความคาดหวังด้านธรรมาภิบาลในยุคปัจจุบัน

นิติพันธ์ อินทโชติ (2563 : 52-60) ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมายาวนาน ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ได้รับความเคารพนับถือและศรัทธาจากประชาชนเป็นเวลาหลายร้อยปี บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนามีความสำคัญทั้งต่อสังคมและรัฐ พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับข้าราชการและประชาชนทั่วไป ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และสามารถนำหลักธรรมไปสั่งสอนให้บุคคลในสังคมเป็นสมาชิกที่ดี พระสงฆ์จึงได้รับการคาดหวังให้ประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ ในประวัติศาสตร์พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการบริหารบ้านเมือง เช่น การให้คำปรึกษาพระมหากษัตริย์และเสนอแนะทางการตัดสินใจในการบริหารกิจการบ้านเมือง ตัวอย่างเช่น สมัยพ่อขุนรามคำแหง พระยาสิทธิไธ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวมถึงกรณีชาวบ้านบางระจันในช่วงสงคราม พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนเสริมสร้างพลังใจให้แก่ประชาชนและนักการเมือง เพื่อให้ประเทศสามารถผ่านพ้นวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ได้ ประวัติศาสตร์ของชาติไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจึงสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน และช่วยให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของหลักพระพุทธศาสนา

พระราชวชิรธรรมคณี (บั๋คม รุกขิตมโม) (2567 : 369-382) ได้กล่าวว่า โครงสร้างและระบบการปกครองคณะสงฆ์อาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก และได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายของรัฐเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ มีการพัฒนามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยการตรากฎหมายว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อมาในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 9 ได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หลายครั้งเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมหาเถรสมาคมมีอำนาจออกข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยและกฎหมาย ทำให้ระบบการปกครองคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

พระครูธรรมศุต (สุทธิพจน์ สัพโส) และคณะ (2567 : 630-643) ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยในฐานะสถาบันหลัก วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการศึกษา พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและจัดการศึกษา แม้ว่าบทบาทเหล่านี้จะลดลงในปัจจุบันด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ แต่ยังคงมีความสำคัญทางการศึกษาอยู่ 2 ประการ ประการแรก วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน พระสงฆ์เป็นครูผู้สอนและมีประเพณีการบวชเรียน ประการที่สอง วัดยังเป็นแหล่งศิลปวิทยาการและองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนโบราณ การใช้สมุนไพร ภาษา และการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นแหล่งสังคมสงเคราะห์ เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก และศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วย พระสงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจและสังคม เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอบรมจิตใจของประชาชนให้ประพฤติดีงาม ด้านศิลปกรรม พุทธสถานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้รับการก่อสร้างด้วยจิตศรัทธาของพุทธศาสนิกชน สร้างความงดงามและปราณีต แสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุค การก่อสร้างพุทธสถานเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทุ่มเทแรงกายและทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังสะท้อนจิตใจที่ดีงามและความเคารพต่อพระพุทธศาสนา เป็นทั้งการทำบุญกุศลสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน และเป็นแหล่งสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน วัดจึงเป็นศูนย์รวมศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งในด้านวิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม และประติมากรรม สะท้อนถึงความรุ่งเรืองและความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยอย่างเด่นชัด

สรุป ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นระบบที่ผสมผสานระหว่างหลักธรรมวินัยเถรวาทกับระบบบริหารราชการสมัยใหม่ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำสูงสุดและมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหารสูงสุด มีการแบ่งสายการปกครองหลายระดับตามเขตการปกครองของประเทศ และได้รับการกำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 และได้รับการปรับปรุงหลายครั้งเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่หลากหลายในสังคม ได้แก่ ด้านการบริหารและการเมือง พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์ เสนอแนวทางการบริหารบ้านเมือง และเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ด้านการศึกษา วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้อย่างหนึ่งของชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่ครูผู้สอนและเป็นแหล่งศิลปวิทยาการและองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนโบราณ ภาษา และสมุนไพร ด้านสังคมสงเคราะห์ วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์รับ

เลี้ยงเด็กเล็ก และศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วย ด้านจิตใจและวัฒนธรรม พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอบรมจิตใจประชาชน วัดยังเป็นศูนย์กลางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และแหล่งรวมศิลปกรรมทุกแขนง สะท้อนความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา แม้ว่าระบบนี้จะเผชิญความท้าทายในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความคาดหวังด้านธรรมาภิบาลในยุคปัจจุบัน แต่พระสงฆ์ยังคงเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้สังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของหลักพระพุทธศาสนา

พัฒนาการของสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทย

สถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทยมีวิวัฒนาการที่สำคัญตลอดประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นการกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนแก่คณะสงฆ์ การพัฒนาต่อมา มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายหลายครั้ง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2561 ที่พยายามสร้างสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของคณะสงฆ์กับการกำกับดูแลของรัฐ สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างศาสนากับการเมืองการปกครองในสังคมไทย พระสงฆ์จึงมีสถานะพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั้งในด้านสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2560) นักวิชาการพระพุทธศาสนาและกฎหมายสงฆ์ มีมุมมองว่า พัฒนาการของสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์เป็นกระบวนการที่จำเป็น เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถดำรงอยู่และปฏิบัติพันธกิจทางศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมสมัยใหม่ การมีกฎหมายคณะสงฆ์ที่ชัดเจนช่วยสร้างระเบียบวินัยและความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ทำให้พระสงฆ์มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่เคารพนับถือของสังคม อย่างไรก็ตามท่านเน้นว่าการบังคับใช้กฎหมายต่อพระสงฆ์ควรคำนึงถึงหลักธรรมวินัยเป็นสำคัญ และรัฐควรให้ความเคารพต่อความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ในการบริหารจัดการภายในตามหลักพระธรรมวินัย โดยกฎหมายบ้านเมืองควรเข้ามาเกี่ยวข้องเฉพาะในส่วนที่จำเป็นเท่านั้น

สนธิ เฉลิมลาภ (2561) นักวิชาการด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายมหาชน ได้ให้ความเห็นว่า พัฒนาการของสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทยสะท้อนถึงความพยายามของรัฐในการควบคุมและกำกับดูแลคณะสงฆ์ให้อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายที่ชัดเจน โดยเฉพาะตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของกฎหมายบ้านเมืองมากขึ้น อย่างไรก็ตามการพัฒนากฎหมายในช่วงหลัง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2561 ได้เพิ่มบทบาทของรัฐในการแทรกแซงกิจการสงฆ์มากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอิสระของคณะสงฆ์และอาจขัดต่อหลักการแบ่งแยกระหว่างศาสนากับรัฐในระบอบประชาธิปไตย

ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ และ วรพจน์ ถนนมกุล (2565 : 416-432) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาการของสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทยเกิดจากความจำเป็นในการจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับ การปกครองของรัฐ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติสงฆ์จึงถูกตราขึ้นเพื่อ

กำหนดหน้าที่และฐานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการและเจ้าอาวาสที่มีสถานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ แม้ในอดีตพระสงฆ์จะมีความรู้ด้านกฎหมายไม่มาก แต่การพัฒนากฎหมายและการส่งเสริมความเข้าใจด้านนิติศาสตร์ได้ช่วยยกระดับสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ ทำให้คณะสงฆ์ดำรงอยู่ร่วมกับรัฐอย่างมีประสิทธิภาพและรักษาภาพลักษณ์พระพุทธศาสนา

สรุป พัฒนาการของสถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทยสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างศาสนากับการเมืองการปกครอง การมีกฎหมายที่ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการกำกับดูแลของรัฐกับความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้พระสงฆ์คงมีสถานะพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาและสามารถรักษาศักดิ์ศรีและภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อไป

ความซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับพระสงฆ์

การบังคับใช้กฎหมายทางโลกต่อพระสงฆ์เป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางวิชาการมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพระสงฆ์มีสถานะพิเศษที่อยู่ภายใต้ทั้งพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อหลักการทางศาสนาที่เน้นความเมตตากรุณาและการให้อภัยต้องเผชิญกับหลักนิติรัฐที่เน้นความเสมอภาคและความยุติธรรม ปัญหาสำคัญคือการกำหนดเขตแดนอำนาจระหว่างกฎหมายสงฆ์กับกฎหมายอาญาแพ่ง โดยเฉพาะกรณีพระสงฆ์กระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่สังคมต้องการเห็นการลงโทษที่เป็นธรรม ขณะที่กลไกภายในคณะสงฆ์อาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สาธารณชน ความซับซ้อนนี้สะท้อนถึงความท้าทายในการสร้างสมดุลระหว่างการเคารพสถาบันศาสนากับการรักษาหลักนิติธรรมในสังคมสมัยใหม่

ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ และ พระสิทธิ นิติธาดา (2565 : 37-53) ได้กล่าวว่า ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย กระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน การบังคับใช้กฎหมายจึงเป็นรากฐานที่จะนำสังคมสู่ความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย โดยเฉพาะการป้องกันและแก้ไขอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และความมั่นคงของสังคม กระบวนการยุติธรรมมีหน้าที่ทั้งดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดและสร้างความยุติธรรมแก่สังคม เมื่อผู้กระทำความผิดเป็นพระสงฆ์ ความซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมายเพิ่มขึ้น พระสงฆ์ไม่ใช่เพียงพลเมืองทั่วไป แต่เป็นนักบวชที่อยู่ภายใต้พระธรรมวินัย การนำมาตราทางกฎหมาย เช่น การรอกการลงโทษหรือการลงโทษทางอาญา มาใช้จึงต้องพิจารณาความเหมาะสมทั้งต่อสิทธิมนุษยชนและเกียรติของสมณเพศ การบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดเกินไปอาจกระทบต่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ขณะที่การให้การคุ้มครองสิทธิอย่างเต็มที่อาจถูกมองว่าเป็นการละเว้นกฎหมายความตึงเครียดนี้สะท้อนถึงความสมดุลระหว่างสิทธิเสรีภาพของบุคคลกับอำนาจรัฐ การรอกการลงโทษเป็นหนึ่งในแนวทางที่ใช้ในการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดไม่ร้ายแรงให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี โดยไม่ต้องส่งเข้าคุกทันที ซึ่งถือเป็นการลงโทษเพื่อแก้ไข

ไม่ใช่เพื่อแก้แค้น แต่เมื่อผู้ถูกดำเนินคดีเป็นพระสงฆ์ การใช้มาตรการดังกล่าวต้องมีความระมัดระวังสูง เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับการรักษาเกียรติและความศรัทธาของศาสนา

พระรังสิมันต์ จารุวิโสและคณะ (2567 : 797-808) ได้กล่าวว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 มาตรา 25 บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในการกระทำใด ๆ และได้รับความคุ้มครองปราบเท่าที่ไม่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อย่างไรก็ตามการตีความและบังคับใช้สิทธิเสรีภาพกับพระสงฆ์ซับซ้อนกว่า เนื่องจากพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและรักษาเกียรติของสมณเพศ กรณีพระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น สมณะโพธิรักษ์ที่มีส่วนในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี 2535 และการชุมนุมของกลุ่ม พทม. และ กปปส. ในปี 2549-2557 แสดงให้เห็นว่าการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์อาจขัดแย้งกับบทบาททางศาสนาและส่งผลกระทบต่อศีลธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม การบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับพระสงฆ์จำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลกับการรักษาเกียรติภูมิและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นความท้าทายที่ไม่เกิดขึ้นกับประชาชนทั่วไป

อมรรัตน์ ม่วงกลื่น (2567) ได้กล่าวไว้ว่า การบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับพระสงฆ์มีความซับซ้อน เพราะพระสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้ทั้งสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญและข้อวินัยสงฆ์ การคุ้มครองสิทธิ เช่น สิทธิในกระบวนการยุติธรรมและการปล่อยตัวชั่วคราว ต้องสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล แต่ก็ไม่สามารถละเลยข้อบัญญัติทางศาสนาได้ หากตีความกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงข้อวินัย อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสิทธิในฐานะบุคคลกับบทบาททางศาสนา ดังนั้น การบังคับใช้จึงต้องทำอย่างรอบคอบและสมดุลเพื่อความยุติธรรมทั้งต่อพระสงฆ์และสังคม

สรุป ความซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับพระสงฆ์สะท้อนถึงความท้าทายในการสร้างสมดุลระหว่างหลักการที่ขัดแย้งกันหลายประการ ได้แก่ (1) ความเสมอภาคตามหลักนิติรัฐกับสถานะพิเศษของพระสงฆ์ (2) สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานกับข้อบัญญัติทางศาสนา (3) ความต้องการความยุติธรรมของสังคมกับการรักษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา และ (4) อำนาจของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายกับความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ การบังคับใช้กฎหมายจึงจำเป็นต้องทำอย่างรอบคอบและสมดุล โดยคำนึงถึงทั้งความยุติธรรมต่อพระสงฆ์ในฐานะบุคคล การรักษาเกียรติภูมิและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ และความเชื่อมั่นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมและสถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความท้าทายที่สังคมไทยต้องเผชิญอย่างต่อเนื่องในการรักษาหลักนิติธรรมควบคู่ไปกับการเคารพสถาบันศาสนา

ผลกระทบของการบังคับใช้กฎหมายต่อการปกครองคณะสงฆ์

การบังคับใช้กฎหมายทางโลกต่อพระสงฆ์ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบการปกครองคณะสงฆ์ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ในเชิงบวกกฎหมายช่วยสร้างกรอบการทำงานที่ชัดเจนและเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ทำให้คณะสงฆ์สามารถดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลและตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมสมัยใหม่ได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามในเชิงลบการแทรกแซงของรัฐผ่านกลไกทางกฎหมายอาจกระทบต่อความเป็นอิสระและเอกลักษณ์ของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อกระบวนการยุติธรรม

ทางโลกเข้ามามีบทบาทในเรื่องที่เคยอยู่ในอำนาจของกฎหมายสงฆ์ ความตึงเครียดระหว่างการรักษาอำนาจอธิปไตยทางศาสนากับการยอมรับอำนาจของรัฐตามหลักนิติรัฐนี้ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจภายในคณะสงฆ์และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับรัฐอย่างต่อเนื่อง

วรุณ บุญมี และ อัจฉราพร สีหวัฒน์ (2567 : 43-56) ได้กล่าวว่า การบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มีผลโดยตรงต่อการปกครองคณะสงฆ์ เพราะกำหนดกรอบและมาตรฐานในการดำเนินกิจกรรมทั้งภายในวัดและต่อสังคม พระสงฆ์ยังอยู่ภายใต้กฎหมายทั่วไป เพื่อป้องกันการละเมิดหรือแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่เหมาะสม กฎหมายเหล่านี้ช่วยรักษาระเบียบภายใน ป้องกันความขัดแย้งกับสังคมภายนอก และกำหนดขอบเขตหน้าที่ของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตามความไม่ชัดเจนทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะของภิกษุในไทยสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดและผลกระทบของกฎหมายต่อการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโสและคณะ (2567 : 251-259) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมในปัจจุบันได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีที่พระสงฆ์ละเมิด พระธรรมวินัย มหาเถรสมาคมจึงนำหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งการดำเนินการนี้ไม่ได้เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาด้านหรือเฉพาะการละเมิดพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่เป็นการบริหารจัดการปัญหาของพระสงฆ์ทุกด้าน พร้อมทั้งกำชับให้ผู้ปกครองสงฆ์หรือพระสังฆาธิการทุกระดับต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การบังคับใช้หลักการบริหารนี้เป็นการสะท้อนถึงผลกระทบของกฎหมายและข้อบังคับต่อการปกครองคณะสงฆ์ เพราะช่วยสร้างกรอบการควบคุมและมาตรฐานในการดูแลพระสงฆ์ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์มีความชัดเจนและเป็นระบบ การละเมิดพระธรรมวินัยที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ไม่ได้เกิดจากการปกครองของมหาเถรสมาคมโดยตรง แต่เกิดจากตัวของพระสงฆ์เอง รวมถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นสิ่งดึงดูดมากกว่าพระธรรมวินัย รวมทั้งพื้นฐานและจิตใจของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันและวัตถุประสงค์ในการบวชที่หลากหลาย แม้ว่ามหาเถรสมาคมจะใช้การบริหารจัดการอย่างเข้มงวด แต่ก็ไม่สามารถควบคุมจิตใจของบุคคลได้โดยสมบูรณ์ การให้พระพุทธรูปศาสนายังยืนและลดปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัยได้จริงจึงจำเป็นต้องเกิดความร่วมมือทุกฝ่าย ทั้งสถาบันครอบครัว โรงเรียน หน่วยงานราชการ พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายและหลักการบริหารคณะสงฆ์จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อสังคมโดยรวมมีส่วนร่วมและสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจัง

พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนติโก) และคณะ (2568 : 330-344) ได้กล่าวว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นเครื่องมือสำคัญที่รัฐใช้กำกับดูแลและปรับโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ ในราชอาณาจักรไทยให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย การบังคับใช้กฎหมายนี้ส่งผลให้เกิดการปรับโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์อย่างชัดเจน มีการแต่งตั้งตำแหน่งทางสงฆ์อย่างเป็นระบบและกระจายอำนาจการบริหารไปสู่ระดับท้องถิ่น ทำให้คณะสงฆ์ในแต่ละภูมิภาคสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนาและสร้างระบบการบริหารที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ยังเน้นการรวมกัน

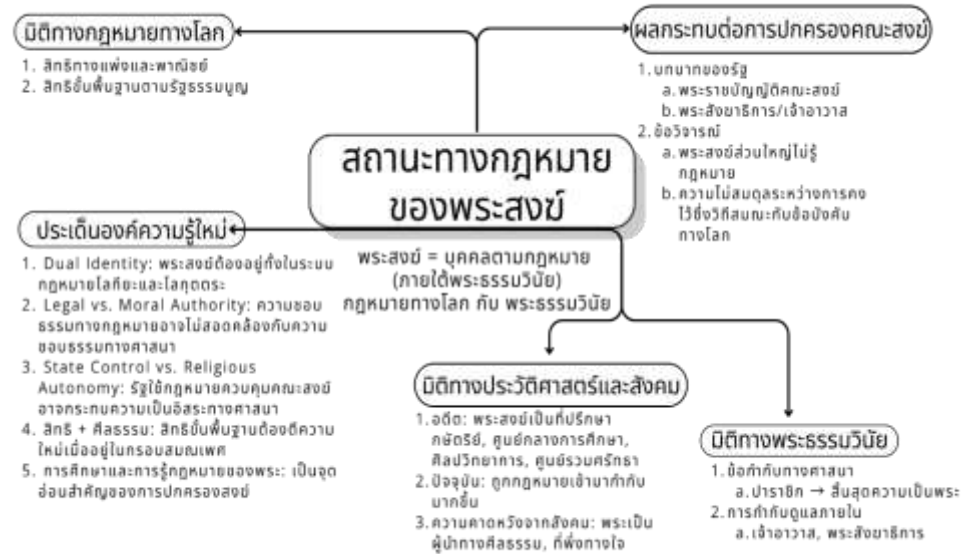
มหานิกายและธรรมยุติกนิกายให้เป็นเอกภาพเดียวกัน เพื่อลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในคณะสงฆ์ การปรับโครงสร้างดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของรัฐในการสร้างระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่สอดคล้องกับการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ก่อวินาศกรรม พ.ศ. 2475 ซึ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศ การบังคับใช้กฎหมายนี้จึงมีผลกระทบอย่างชัดเจนต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ทำให้สามารถดำเนินกิจการทางศาสนาอย่างเป็นระบบ มีระเบียบวินัย และลดความขัดแย้งภายในสถาบันสงฆ์

สรุป ผลกระทบของการบังคับใช้กฎหมายต่อการปกครองคณะสงฆ์มีทั้งด้านบวกและด้านที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ในด้านบวก กฎหมายช่วยสร้าง (1) โครงสร้างการบริหารที่ชัดเจนและเป็นระบบ (2) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ (3) ความโปร่งใสและความสามารถในการตรวจสอบได้ (4) มาตรฐานและกรอบการควบคุมที่ชัดเจน (5) การลดความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ และ (6) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตามยังมีความท้าทายที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความไม่ชัดเจนของกฎหมายบางประการเกี่ยวกับสถานะของภิกษุ (2) ข้อจำกัดของกฎหมายและระเบียบในการควบคุมจิตใจและพฤติกรรมของพระสงฆ์อย่างสมบูรณ์ (3) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีที่กฎหมายไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด และ (4) ความจำเป็นในการสร้างสมดุลระหว่างอำนาจของรัฐกับความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพจึงไม่สามารถอาศัยเพียงการบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความร่วมมือทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ พุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงรักษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติพันธกิจทางศาสนาของคณะสงฆ์อย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการรักษาความเป็นอิสระและเอกลักษณ์ของคณะสงฆ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

บทสรุป

สถานะทางกฎหมายของพระสงฆ์ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของการอยู่ภายใต้ทั้งพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง พระสงฆ์แม้จะละเพศฆราวาส แต่ยังคงเป็นบุคคลตามกฎหมายที่มีสิทธิและหน้าที่ เช่น สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน การเป็นทายาทตามกฎหมาย และการได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ขณะเดียวกันข้อจำกัดของสมณเพศและพระธรรมวินัยก็กำหนดมาตรฐานทางศีลธรรมที่เข้มงวดและบางครั้งไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายของรัฐ การที่รัฐตรากฎหมายและใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อกำกับดูแลสถาบันสงฆ์ ช่วยสร้างความชัดเจน โปร่งใส และเป็นระเบียบในการปกครอง แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจกระทบต่อความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ ความท้าทายสำคัญจึงอยู่ที่การสร้างสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายทางโลกกับการรักษาหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้สถาบันสงฆ์คงความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือ ซึ่งพระสงฆ์มีสถานะกึ่งบุคคลทางกฎหมายและกึ่งสมณะ การคงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ระมัดระวัง เคารพทั้งหลักนิติธรรมและหลักธรรมวินัย เพื่อให้สถาบันสงฆ์สามารถดำรงบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่พึ่งของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

พระสงฆ์มีสถานะซ้อนทับทั้งบุคคลตามกฎหมายและสมณะตามพระธรรมวินัย ทำให้การใช้สิทธิและหน้าที่ไม่เหมือนฆราวาสทั่วไป แม้ยังคงมีสิทธิทางแพ่ง มรดก และสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ข้อจำกัดสมณเพศทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้สิทธิเหล่านี้ พระธรรมวินัยกำหนดมาตรฐานทางศีลธรรมที่บางครั้งไม่สอดคล้องกับกระบวนการทางกฎหมายของรัฐ การที่รัฐใช้กฎหมายควบคุมคณะสงฆ์ผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สะท้อนความพยายามจัดระเบียบ แต่กระทบความเป็นอิสระทางศาสนา สถานะกึ่งกฎหมาย กึ่งศาสนาของพระสงฆ์ก่อให้เกิดความท้าทายใหม่ต่อทั้งการปกครองคณะสงฆ์และการรักษาความน่าเชื่อถือทางศีลธรรมในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- นิติพันธ์ อินทโชติ. (2563). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 3(3), 52-60.
- ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ และ พระสิทธิ นิติธาดา. (2565). วิเคราะห์การรอลงโทษพระสงฆ์ไทยและฆราวาสในกระบวนการยุติธรรมไทย. Journal of Buddhist Anthropology, 7(11), 37-53.
- ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ และ วรพจน์ ถนอมกุล. (2565). สถานภาพทางกฎหมายของพระสังฆาธิการในพระพุทธศาสนาศึกษากรณีพระสังฆาธิการในประเทศไทย. Journal of Buddhist Anthropology, 7(5), 416-432.

- พระครูธรรมศุท (สุทธิพนธ์ สัพโส) และคณะ. (2567). รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 7(2), 630-643.
- พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภทฺโท). (2568). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิในการเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*, 8(1), 133-148
- พระครูวินัยธรเอก ชินวิโสและคณะ. (2567). สำรวจและรวบรวมข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*, 7(1), 251-259.
- พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ชันติโก), และคณะ. (2568). อิทธิพลของระบอบประชาธิปไตยกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*, 8(1), 330-344.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (หรรษา กิตติญาโณ). (2560). กฎหมายสงฆ์กับการปกครองคณะสงฆ์ไทย : ศึกษาเชิงวิเคราะห์. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระรังสิมันต์ จารุวิโสและคณะ. (2567). การวิเคราะห์หลักสิทธิมนุษยชนของพระภิกษุตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิทธิทางการเมือง. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร. อุบลราชธานี*, 6(3), 797-808.
- พระราชวชิรธรรมคณี (บังคม รุกขิตธมฺโม). (2567). รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดตราด. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหารศรัทธา*, 7(6), 369-382.
- พระอาตุสิต สุวรรณสิงห์ และ เพ็ญ หลวงแก้ว. (2568). การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์. *ปัญญาปณิธาน*, 10(1), 377-390.
- วรวิทย์ บุญมี และ อัจฉราพร สีหวัฒน์. (2567). ปัญหาทางกฎหมายในการรับรองสถานะของภิกษุณีตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. *ปัญญาปณิธาน*, 9(2), 43-56.
- วิญญู เกาถาวงษ์ และ พระณัฐวุฒิ พันทะลี. (2568). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายในประเทศไทย. *วารสารเมธีวิจัย Savant Journal of Social Sciences*, 2(4), 58-71.
- สนธิ เฉลิมลาภ. (2561). กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- อมรรัตน์ ม่วงกลั่น. (2567). ปัญหากฎหมายในการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา. *ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*